

TÜRKİYE’DE UYGULANAN NÜFUS POLİTİKALARINA GENEL BAKIŞ

(General Overview of the Population Policy in Turkey)

Dr. Mesut DOĞAN

*İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Beyazıt-İstanbul.
e-mail: esutan@istanbul.edu.tr*

ÖZET:

Dünya nüfusunun hızlı bir şekilde artması, bir yandan sınırlı doğal kaynakları tüketmekte, diğer yandan ise; siyasi, askeri, beslenme ve işgücü gibi sebeplerden dolayı ülkeler için önemli olmaya devam etmektedir.

1900’lü yılların ikinci yarısına kadar ülkeler, nüfusun sayısal olarak fazlalığını özellikle savunma bakımından güçlü olmak için gerekli ve yeterli bir faktör olarak görüyorlardı. Ancak günümüzde nüfusun sayısal fazlalığından çok, nitelikleri üzerinde durulmaktadır. Sosyo-ekonomik faaliyetlerle birlikte nüfus miktarı ve özellikleri ile ülkelerin kalkınmaları ve gelişmişlik düzeyleri arasında ilişki kurulmaktadır. Günümüzde ülkeler aşırı nüfus artışının sorun yaratması ve buna karşı önlem alınması gerektiğinden çeşitli nüfus politikaları uygulamaktadır. Bu politikalar ülkelerin iktisadi, siyasi, eğitim ve kültürel özelliklerine göre farklılıklar göstermektedir.

Bu çalışmamızda Türkiye’de ilk resmi nüfus sayımının yapıldığı 1927’den günümüze kadar uygulanan nüfus politikaları ve bunların beşeri coğrafya açısından değerlendirilmeleri ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye, nüfus, nüfus politikası, sosyo-ekonomik gelişme*

ABSTRACT:

Rapidly increasing global population uses up our limited natural resources, while such an increase continues to be of great importance for political, military, nutritional and labor reasons.

Until the second half of the 1900s, overpopulation was regarded as a necessary aspect especially for national defense. However, it is quality not quantity that matters today. There is observed a relationship between development level of a country and quantity and characteristics of the population along with socioeconomic activities. Present countries implement various policies to sort out overpopulation-induced problems. These policies

vary according to economic, political, educational and cultural characteristics of countries.

The current study discusses the population policies from 1927 – when the first official census was conducted – to the present in terms of human geography.

Keywords: *Turkey, population, population policy, socioeconomic development*

GİRİŞ:

Genel olarak nüfus politikalarının temelinde nüfusu kontrol altında tutma çabaları bulunmaktadır. Ancak bu durum ülkelerin tarihsel süreç içinde buldukları, yer aldıkları konum ve alanlarda gösterdiği yayılma stratejisine göre değişiklikler göstermektedir. “Doğum, ölüm, göç ve bazı rekreatif olaylar sonucunda yaşayan insanların sayısı her an değiştiği, azalıp çoğaldığı gibi, bu insanların dağılışı da değişmektedir”(Tanoğlu, 1969:31). Meydana gelen bu değişimler geçmiş dönemlerde, savunma ve beslenme iki önemli mesele olarak ülkelerin gündemlerini oluşturmaktaydı. Bu sorunları çözebilmek için fazla nüfusa sahip olmanın avantajlı olduğu düşünülüyordu. Savaşlar, salgın hastalıklar, tarımsal faaliyetlerde insan gücüne duyulan ihtiyaç, sanayi faaliyetlerinin yok denecek kadar az olması gibi faktörler ülkelerin nüfus politikalarının belirlenmesinde ana etkenlerdi. “Dünya genelinde geçmişte olduğu gibi günümüzde de beslenme meselesi önemini artan bir şekilde muhafaza etmektedir. Geri kalmış ülkelere gelişmiş ülkelere kadar farklı kültür ve ekonomilerdeki ülkelerin yer aldığı geniş yelpazede ülkeler beslenme sorununu farklı farklı yaşamaktadırlar. Geri kalmış ülkelerde beslenme sorunu açlık olarak karşımıza çıkmakta, gelişmekte olan ülkelerde yeterli beslenememe gündemi oluşturmakta, gelişmiş olan ülkelerde ise dengeli beslenme, daha sağlıklı beslenme gibi kaygılar yer almaktadır” (Akova,2009:231). Sonraki dönemlerde ise, özellikle savaşların sona erdiği ve sanayileşme faaliyetlerinin hız kazandığı yıllar sonrası değişen dünya profiliyle birlikte nüfus politikalarında da önemli değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır.

Sağlık, eğitim, sosyal, kültürel imkânlarla birlikte ulaşım ve teknolojik sistemlerinin her geçen gün gelişmesine bağlı olarak insanlar dünyanın neresinde olursa olsun tüm olanaklara sahip olmaktadır. Buna

TÜRKİYE'DE UYGULANAN NÜFUS POLİTİKALARINA GENEL BAKIŞ

bağlı olarak insanlar her açıdan bilgilenmekte ve gelişmektedir. Bugün bu gelişmeler çok kolay bir süreç içinde yol alsada geçmiş yüzyılın başına kadar imkânsız gibi görülmekteydi. Cereyan eden hızlı gelişmelere rağmen, yine de günümüzde nüfus üzerinde yapılan çalışmalar ve uygulanması düşünülen politikalar uzun bir sürede devreye girmekte, kısa sürede de değişikliğe çevrilememektedir.

Sosyo-ekonomik anlamda fazla gelişme göstermeyen ülkelerde nüfus ve yerleşme hareketlerinde büyük bir yoğunluk yaşanmaktadır. “İnsanlar var olduğundan beri bir coğrafi mekâna bağlı olarak yaşamışlardır. Bir coğrafi ortamda insanlar bazen küçük bazen de büyük gruplar halinde yaşarlar. Dünyada bölgeler arasında yapılan göçler ve gerçekleşen doğumlar bir nüfus hareketi meydana getirirler. Yerleşilen bir sahanın sağladığı olumlu ve olumsuz koşullar o sahanın genel anlamda nüfus ve oluşan nüfus hareketini doğrudan etkilemektedir”(Doğan, 2009:68). İktisaden ileri gitmiş ülkelerde yerleşmelerin büyümesindeki göç hareketi sanayileşmeye bağlı olmasına rağmen, özellikle geri kalmış ülkelerde yerleşmeler nüfusun doğal artışına bağlı olarak büyümektedir. Sonuç aynı olmasına karşın olayda yerleşmelerin büyümesindeki faktörler farklıdır

Dünyada bir yandan aşırı nüfus artışı çeşitli sorunlara yol açarken diğer taraftan da nüfusun çok az artması veya eksilmesi de ülkelerin varlığını ve geleceğini tehdit etmektedir. “Batı Avrupa ve ABD’de ondokuzuncu yüzyıldan itibaren nüfusta bir yüzyıldan daha uzun bir sürede meydana gelen değişimler, gelişmekte olan ülkelerde on yıldan daha az bir zamanda vuku bulmaktadır. Bu da toplumsal baskının inanılmaz boyutlara varmasına yol açmakta: artan nüfusa yeni yeni iş olanakları, daha çok gıda ve daha fazla konut gerekmektedir” (Tümertekin-Özgüç, 2005:97).

Bu nedenlerden dolayı dünyanın çeşitli bölgelerinde farklı nüfus politikaları uygulanmaktadır. Bu bağlamda ihtiyaçlara cevap verebilecek şekilde hedeflerin belirlenmesi ve uygulanması gerekmektedir. Oysa bu her zaman ve her ülke için o kadar kolay olmamaktadır.

Günümüzde genel olarak uygulanan üç çeşit nüfus politikası vardır.

1. Nüfus artış hızını azaltmaya yönelik olarak uygulanan nüfus politikası. (Çin ve Hindistan gibi ülkelerde uygulanan nüfus politikası.)

2. Nüfus artış hızını yükseltmek için uygulanan nüfus politikası. (Son zamanlarda nüfusu hızla düşen İsveç, Finlandiya, Danimarka gibi ülkelerin uyguladığı nüfus politikası.)

3. Nüfusun nitelik ve niceliğini iyileştirmek amacıyla uygulanan nüfus politikası. (Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin uyguladığı nüfus politikaları.)

Dünyamızın içinde ve dışında sürekli bir hareket söz konusudur. Öyle ki canlı bir yaşam söz konusudur. Bu nedenle dünyamızda doğal ve beşeri anlamda faaliyetler sürmektedir. Bu faaliyetler bazen doğa tarafından bazen de beşer tarafından gerçekleştirilmektedir. Doğal ve beşeri faktörlere bağlı olarak çeşitli afetler meydana gelmekte, büyük nüfus kayıplarına sebep olmaktadır. Özellikle geçmişte zaten az olan nüfus; depremler, savaşlar ve salgın hastalıklarla büyük kayba uğramakta bazen de neredeyse bir şehir tamamen ortadan kalkmaktaydı. Ayrıca manuel olarak yürütülen üretim ve askeri güç oluşturma isteği sebebiyle nüfusa ihtiyaç duyulmaktaydı. Hiç kuşkusuz ki, böyle bir durumla karşılaşılacak ülkelerin pronatalist politika başka bir deyişle çoğalma politikası (nüfusu artırıcı) izlemeleri gerekmektedir.

Sosyo-ekonomik göstergelerden nüfusun eğitim durumu ülkelerin nüfus politikalarının belirlenmesinde etkilidir. “Erkeklerin eğitim hizmetinden daha fazla yararlandırılması, kapalı toplumlara has özelliklerdendir. Özellikle kırsal alanlarda var olan geleneksel düşünce tarzı, eğitim alanında dahi, henüz tamamıyla yok edilememiştir. Ayrıca yüksek öğrenim için il dışına gönderilememesi nedeniyle pek çok bakanın da eğitimi yarıda kalmıştır”(Doğan, 2009:81). Medeni durum da ülkelerin nüfus politikalarının belirlenmesinde önemli bir sosyal kıstastır. Evlenmeme, boşanma ve çocuk sahibi gibi medeni durum hallerini ilgilendiren olaylar bu konuda belirleyici faktörlerdendir.

Nüfusun yaş gruplarına bağlı olarak planlı hedefler sayesinde üretim ve tüketim arasında bir denge kurulmalıdır. Aksi halde tüketici durumda olan çocuk yaştaki nüfusa bağlı olarak tüketim artmakla birlikte ekonomik bağımlılık oranı yükselmektedir. Kontrol altına alınmayan nüfus artışı kişi başına düşen ulusal geliri düşürmektedir. Artan nüfusla

TÜRKİYE'DE UYGULANAN NÜFUS POLİTİKALARINA GENEL BAKIŞ

birlikte tüketim hız kazanır, ekonomik kalkınma hızı düşer. Sektörel anlamda üretim yavaşlar, bunun yanısıra toprağın aşırı kullanılmasıyla verim düşer, beslenme meselesi oluşur ve çevre sorunları büyük bir hal alır. Nüfusun artmasıyla birlikte kırsal kesimden şehre doğru yaşanan göç hareketleri, farklı sektörlerde üretim sağlayan fabrikaların kurulmaya başlanması gibi sanayileşme hareketlerinde yaşanan hızlı gelişmeler kentleşme olgusunu da beraberinde geliştirmiştir (Doğan-Sertkaya, 2009:3). Göçe bağlı olarak kentlerde çarpık yerleşmeler oluşur ve istihdam sorunu başlar.

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre nüfusun iş gücü kapsamında sektörel dağılımı incelendiğinde kadın ve erkek nüfusun çalışan grup içinde ağırlıktaki payı farklı farklıdır. Geri kalmış ülkelerde erkek egemenliği var iken, gelişmiş ülkelerde karma (kadın-erkek) bir görüntü vardır. “Aşırı nüfus artışının ekonomik, çevresel, tarımsal, siyasal ve sosyo-psikolojik tehlikeleri vardır. Bu tehlikelere karşı bir şeyler yapılmasının bazı tedbirler alınmasının gerektiği konusunda belirli bir görüş birliğinin bulunması üzerinde de durulabilir. İnsanlar nüfus konusunda tedbirler almaya yönelen temel etkenler arasında süratli ve sürekli nüfus artışı söz konusudur”(Güriz, 1975:4).

TÜRKİYE'DEKİ NÜFUS POLİTİKALARI

Türkiye nüfus politikaları yönünden de iki dönemden söz etmek mümkündür. Yurdumuzda Cumhuriyetin ilk yıllarından 1965'e kadar olan birinci devrede pronatalist politika başka bir deyişle çoğalma politikası (nüfusu artırıcı) izlenirken, bu tarihten sonra ki ikinci devrede de antenatalist yani nüfus artışının azaltılması (nüfus artış hızını sınırlayıcı) yönünde politikalara geçilmiştir (Tablo-1).

1927- 1965 Yılları Arasında Uygulanan Nüfus Politikası:
(Pronatalist, çoğalma (nüfusu artırıcı) politika)

Nüfus sorunu ile ilgili olarak ele alınan ve uygulanan hukukî ve sosyo-ekonomik nitelik taşıyan, doğrudan doğruya ve dolaylı etkili bütün tedbirleri kapsayan nüfusla ilgili ülkemizde politikalar uygulanmıştır. “Birinci devrede (1923-1965) devlet yöneticileri, genellikle nüfusun artması yönünde bir politika izlemişlerdir”(Doğanay,1997:207).

Tablo 1: Sayım Yıllarına Göre Türkiye Nüfusu (1927-2009)			
Sayım Yılı	Nüfus	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	Nüfus Yoğunluğu
1927	13648270	-	18
1935	16158018	21,10	21
1940	17820950	17,03	23
1945	18790174	10,59	24
1950	20947188	21,73	27
1955	24064763	21,75	31
1960	27754820	28,53	36
1965	31391421	24,62	41
1970	35605176	25,19	46
1975	40347719	25,00	52
1980	44736957	20,65	58
1985	50664458	24,88	65
1990	56473035	21,71	73
2000	67803927	18,28	88
2009	72561312	14,50	94
Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu			

Ülkemizde Cumhuriyet öncesi yaşanan savaşlar sebebiyle nüfus yapısı tüm yönleriyle değişikliğe uğramış, savaşın izleri tam anlamıyla görülmüştür. Özellikle nüfus artışını sağlayan nüfus cinslerinden birinin azalması belirgin bir sorun olmuştur. Bu yıllarda nüfus üzerinde görülen sorunları daha aza indirmek için çıkarılan Ceza Kanununa “çocuk düşürmeye veya düşürtmenin” yasak olduğu maddesi konulmuştur. 1936’da ise bu maddeye ek olarak “ırkın devamlılığını ve sağlığını tehlikeye düşürmek” suç olarak kabul edilmiştir. Ayrıca çıkarılan birçok kanunla da halkın sağlığını koruyarak ölümleri azaltma hedeflenmiştir. 1927 yılında gerçekleştirilen ilk nüfus sayımında, tespit edilen 13 milyon 648 bin rakamının çeşitli kaynaklarda gerçek sayıdan daha az olduğu; askerlik, vergi gibi faktörlerin etkisi altında yaklaşık olarak 250 bin ilâ 400 bin arasında bir nüfusun beyan edilmediği, tahmini olduğu ifade edilmektedir. 1927 yılından sonra Türkiye’de nüfus artış hızında 1940 -

TÜRKİYE'DE UYGULANAN NÜFUS POLİTİKALARINA GENEL BAKIŞ

1945 döneminde önemli bir düşme görülmüştür. (Tablo 1) Bu düşmenin nedenleri şunlardır: 1914 - 1922 savaş yıllarında doğumların az, ölümlerin ise çok olması, 1940 - 1945 döneminde doğurgan çağa girecek nüfusun azalmasına yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı'na rastlayan bu dönemde baba olabilecek, evlenebilecek büyük bir erkek nüfus silah altına alınmıştır. Savaş yıllarının yoksunlukları, hastalıklar, ilaç sağlanmasında ortaya çıkan sıkıntılar ölüm oranlarını artırmıştır. Buna karşılık 1945 - 1950 döneminde nüfus artış hızı önemli ölçüde süratlenmiş, 1950 yılından sonra nüfusumuzun artış hızı daha da çoğalmıştır. 1950 - 1955 döneminde nüfusun fiilî artış oranının yüksek olmasında bu dönemde yurtdışından gelen göçmen sayısının fazlalığı da rol oynamıştır. Memleketimizde Cumhuriyetin ilk yıllarında özellikle mübadele yolu ile gelen göçmenlerin (1923- 1924 batı Trakya'dan) nüfus artışında önemli bir rol oynadığı bir gerçektir. Aynı durum 1950 yılından sonra da kendini göstermiştir. “Nüfus mübadelesi sırasında Yunanistan ve Bulgaristan'dan gelenlerin yerleşmesiyle nüfus miktarı artmış, geldikleri bölgede yaptıkları zirai faaliyetler yanında çeşitli kültürleri, teknik ve yöntemleri getirmişlerdir. Özellikle 1950-1951 göçü neticesinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye 154393 göçmen gelmiştir” (Tanoğlu, 1953:132). 1954 yılından sonra da göç hareketi bu kez Yugoslavya'dan olmak üzere devam etmiştir. 1960 - 1965 yılları arasında nüfus artış hızı beklenilenin tersi yönde olmuş, 1955 - 1960 arasında yıllık nüfus artışı binde 28.5 iken, 1960 - 1965 döneminde bu oran binde 24.6 ya düşmüştür. Türkiye'den Avrupa'ya işçi akımının başlaması ve yurda gelen göçmen sayısının azalması 1960 - 1965 döneminde nüfus artış hızını düşüren faktörlerdendir. “Uluslararası göçlerin istihdam üzerindeki etkilerden birisi de, ucuz iş gücünün ortaya çıkmasıdır”(Mutluer, 2003:17). Ucuz iş gücüne dayalı böyle bir göç ülkelerin nüfus politikalarını da etkilediği de bir gerçektir.

Başlangıçta nüfusu çoğaltmak için uygulanan en önemli yöntem doğum ve salgın hastalıklarla mücadele yoluyla ölümleri azaltmak biçiminde belirmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında özellikle askeri ve siyasî nedenlerle, fakat aynı zamanda ekonomik gerekçelerle nüfusu artırma tezi benimsenmiştir. Nüfusun, siyasî, askerî ve ekonomik yönden bir güç unsuru olduğu üzerinde önemle durulmuştur. Nüfusu artırma görüşü savunulurken, nüfusu yalnızca nicelik yönünden çoğaltmanın değil, fakat niteliğini de geliştirmenin yararı üzerinde durulmuş, bu arada

aydınlar arasında görülen geç evlenme ve az çocuk yapma eğilimi yerilmiştir.

1960 yılında Devlet Plânlama Teşkilâtı'nın kurulmasından sonra, bu teşkilâtın yetkilileri ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ilgilileri arasında geleneksel nüfusu artırma politikasında değişiklik yapılması ve doğum artış hızının azaltılması hususunda anlayış birliği sağlanmıştır. İktisadî ve sosyal gelişme hızını istenilen düzeye çıkarabilmek, işsizlikle savaşılabilmek ve hızlı şehirleşmenin doğurduğu sorunların üstesinden gelebilmek için nüfus artış hızını azaltmanın bir zorunluluk olduğu ısrarla belirtilmiştir. 1960 yılından sonra nüfus politikasında değişiklik yapılması teklifleri yoğunluk ve yaygınlık kazanırken, nüfusu artırma politikasının değiştirilmesine gerek olmadığı fikri de güçlü biçimde savunulmuştur. İki karşıt fikir arasında 1960'larda başlayan çatışma, 1965 yılında Nüfus Plânlaması Hakkında Kanununun kabulünden sonra da şiddetli olmayan biçimde devam etmiştir. Böylece 1965 yılından sonra ülkemizde nüfus politikaları açısından ikinci dönem başlamış olmaktadır.

1965 Sonrası Uygulanan Nüfus Politikası: (Antenatalist, nüfus artışının azaltılması (nüfus artış hızını sınırlayıcı) politika)

Ülkemizde nüfus politikalarında yeni bir dönem başlamıştır. “1965 sonrası nüfus planlamasına gidilmiştir. Ancak belli bir kültür düzeyinin altında olan kadın ve erkek nüfusun nüfus planlaması sebebiyle çıkarılan yasadan yararlanması beklenemez, kentlerde oturan kültür düzeyi yüksek ailelerin bu yasaya uyacağı beklenebilir” (Doğanay,1997:209). Bu dönemden sonra bilimsel ve teknolojik üstünlüğün kesin bir önem ve değer kazandığını ve fazla nüfusun bir kuvvet kaynağı olduğu şeklindeki görüşün değiştiği görülmektedir. Buna göre, Türkiye'de süratli nüfus artışının ortaya çıkardığı temel sorun gıda maddelerinin aynı tempoda arttırılmamasının yanı sıra büyüyen işsizliktir. Yapılması gereken ise, doğurganlığı azaltıcı tedbirleri kanunî yollardan meşrulaştırmak ve özellikle doğurganlık oranının yüksek olduğu yoksul halk tabakaları arasında doğum kontrolü tedbirlerini yaymaya çalışmaktır. Şehirleşmenin süratlenmesi, kültür ve gelir düzeylerinin yükselmesi ile nüfus artış hızının azalacağı görüşü önem kazanmıştır.

Devlet Planlama Teşkilatı ile o zamanın Sağlık Bakanlığı'nın yaptığı çalışmalarda “hızlı nüfus artışına bağlı olarak milli gelirin

azaldığına” dikkat çekilmiştir. “Yoksulluğa doğru yönelişin önüne geçilmesi” fikri kabul edilmiştir. Artan nüfus hızını düşürmek amacıyla 1965 yılında Nüfus Planlaması Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Doğum ve ölümler konusunda eğitici ve önleyici tedbirlerin arttırılması kararı benimsenmiştir. Tablo 1’e bakıldığında tüm bu önleyici ve eğitici çalışmalar rağmen, ülkemizde 1985-1990 arasında yıllık nüfus artış hızı bir önceki döneme göre ‰ 3,17 düşüş göstererek ‰ 21,71 olmuş ve artık bu dönemden sonra düşüş devam etmiştir.1982 yılında değiştirilen Anayasa’da, Medeni Kanunda önceleri erkeklerin 17, kızların 15 olan evlenme yaşlarında değişikliğe gidilerek 18’e yükseltilmiştir.

Planlı dönem başlangıcından bu yana, kalkınma planları ile nüfus politikasının yasallaştığı görülmektedir.

1. Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963- 1967) II. Dünya Savaşı sonrası nüfus yapısında meydana gelen değişmelere bağlı olarak yol göstermesi açısından yeni bir nüfus politikasından söz edilmektedir. Hızlı nüfus artışının ekonomik gelişmeyi engellediği görüşünden hareketle, nüfus planlamasına dayalı bir nüfus politikasının gereği sunulmuştur. Bu politika sağlık personelinin nüfus planlaması konusunda, isteyenlere bilgi verilmesini içermektedir.

2. Beş Yıllık Kalkınma Planında (1968- 1972) Bu dönemde konuya yaklaşım açısı değişmekte, “nüfus planlaması” deyiminin yerini “aile planlaması” deyimini almaktadır. İkinci plan döneminde konuya bakış açısı değişirken aynı zamanda hükümetlerin ilgisinin azaldığı da izlenmektedir. Ayrıca bu dönemlerde yurt dışına göçlerin artış kazanması da ülke nüfus planlamasında etkili olmuştur.

3. Beş Yıllık Kalkınma Planında (1973- 1977) Aile planlamasının sağlık hizmetlerinde ayrılamayacağını dolayısıyla ana ve çocuk sağlığı ile aile planlaması hizmetlerinin birleştirilmesi gereği ortaya konmuş ve ilgili kuruluşlar arası işbirliğine önem verilmesi kararlaştırılmıştır.

4. Beş Yıllık Kalkınma Planında (1978- 1983) Sosyal, ekonomik ve demografik faktörlerin karşılıklı etkilerini ve nüfus politikasının, sosyal ve ekonomik politikaların bir türevi olduğu vurgulanmıştır. Yüksek bebek ölüm hızının ve yetersiz ana-çocuk sağlığı hizmetlerinin birer nüfus sorunu olduğu belirtilmiştir. Ayrıca aile

planlamasının, ana-çocuk sağlığı hizmetleriyle birlikte ele alınması gereği üzerinde durulmuştur. Bu dönemde devlet yöneticilerimiz özellikle de sağlık bakanlığı çocuk sayısında rakam zikretmeye başlamış, ideal çocuk sayısının 2 olacağını belirtmiş ise de, belirgin bir aile planlaması uygulaması da dile getirilmiştir. 1983 yılında nüfus planlamasıyla ilgili 2827 nolu Kanun yürürlüğe girmiştir.

5. Beş Yıllık Kalkınma Planında (1985- 1989) Tablo 1’de de görüldüğü gibi, ülkemizde yıllık nüfus artış hızı 1985-1990 döneminde düşüşe geçmiş, daha önceleri yapılan çalışmalar olumlu sonuçlar vermeye başlamış, aile sağlığı konusunda tedbirleri arttırılması ve güçlendirilmesi görüşü devam etmiştir. Sosyo-ekonomik alanda bir önceki döneme göre nüfusun demografik yapısında az da olsa gelişme görülse de temel ilkenin nüfus kalitesinin yükseltilmesi olduğu belirtilmiştir. Ancak bu dönemde görülen gelişmeler ülkemizin her tarafında homojen olarak hissedilmemiştir. Kırsal yerleşmelerde sıkıntılar aynı oranda devam etmiştir.

6. Beş Yıllık Kalkınma Planında (1990- 1994) Yüksek nüfus artışının istenen ekonomik büyüme ve sosyal gelişmeyi engellediği görüşünden hareketle, nüfus artış hızını azaltmaya yönelik politika ve programların daha da etkinleştirilerek uygulanması öngörülmüştür. Bu konuda nüfus politikalarına yönelik çalışmalara destek verilmesi, nüfus yapısında meydana gelen değişimler geleceğe ışık tutması bakımından dikkatlice takip edilmesi ve yüksek olan bebek ölümlerinin düşürülmesi hedeflenmiştir.

7. Beş Yıllık Kalkınma Planında (1996- 2000) Hızlı nüfus artışının, bireylerin refah açısından daha fazla pay alabilmesini ve ekonominin değişim sürecinin daha hızlı gelişmesini engellediği, sürdürülebilir kalkınma çabalarını güçleştirdiğini; konut, sağlık, eğitim ve altyapıya olan ihtiyacı arttırdığı belirtilmektedir. Ayrıca aile planlaması hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve hizmet sunumunda etkinliğin arttırılması ihtiyacının önemini koruduğu vurgulanmaktadır. Stratejinin temel yapısal değişim projeleri bölümünde, birey refahını daha hızlı arttırabilmek için nüfus artış hızını yavaşlatmak ve kalkınma hedefleriyle uyumlu bir nüfus yapısını oluşturmak temel amaç olarak yer almıştır.

8. Beş Yıllık Kalkınma Planında (2001- 2005) Sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanabilmesi için nüfus dinamikleri ile doğal kaynaklar, ekonomik faaliyetler, teknolojik

gelişme, sosyal ve kültürel yapı arasındaki dengenin her seviyedeki planlama ve politika geliştirme süreçlerinde göz önünde bulundurulması ihtiyacı devam etmektedir. Anne ve çocuk sağlığını yakından ilgilendiren doğum öncesi bakım, sağlık personeli yardımı ile doğum ve doğum sonrası bakım ve modern aile planlaması yöntemi kullanımında artışlar görülmekle birlikte, yerleşim yerleri arasındaki farklılıklar dikkat çekmektedir. 1998 yılı Nüfus ve Sağlık Araştırması sonuçlarına göre, doğum öncesi bakım almamış gebelerin oranı kentlerde yüzde 21,7 iken, bu oran kırsal alanda yüzde 47,9'a kadar yükselmektedir. Kentlerde, sağlık kuruluşu dışında doğum yapanların oranı yüzde 19,8 iken, kırsal kesimde yüzde 40,3'dür.

Dengeli ve sürdürülebilir kalkınma hedefi ile uyumlu bir nüfus yapısına ulaşmak amacıyla nüfusun eğitim, sağlık ve insan gücü yönünden niteliklerinin iyileştirilmesi, yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve bu alanlarda bölgeler ve yerleşim yerleri arasındaki farklılıkların giderilmesi temel ilkedir.

9. Beş Yıllık Kalkınma Planında (2007- 2013) Ülkemizin nüfus artış hızının azaltılması yönündeki politika devam etmektedir. Ülke genelinde hızlı nüfus artışının neden olduğu olumsuzluklar azalmasına rağmen, istihdamın artırılması ve işsizliğin azaltılması ile eğitime ilişkin sorunlar çözülememiş ve eğitim-istihdam arasındaki ilişki yeterince kurulamamıştır. Nüfus artış hızı 2000 yılında yüzde 1,41 iken, 2005 yılında yüzde 1,26'ya düşmüştür. Aynı dönemde, çalışma çağı nüfusu olan 15-64 yaş grubu ile 65 yaş üzeri yaşlı nüfus artmış ve toplam nüfus içindeki payları, genç nüfusta yüzde 65,7'ye ve 65 yaş üzerinde ise, yüzde 5,9'a yükselmiştir. Demografik göstergelerde görülen iyileşmeler ve bu iyileşmenin Plan döneminde ve uzun vadede devam edeceği beklentisi dolayısıyla Türkiye'nin nüfus yapısının gelişmiş ülkelerin nüfus yapısına nispeten benzemeye başladığını söylemek mümkündür. Nüfusun yaş yapısında da önemli değişimler beklenmektedir. 2005 yılından itibaren oransal ve rakamsal olarak düşmeye başlayan 0-14 yaş grubu nüfusun bu eğilimi uzun vadede devam edecek, çalışma çağı ve yaşlı nüfusun oranı ve sayısı ise sürekli olarak artacaktır.

SONUÇ:

19. yüzyıl. sonlarına doğru nüfus alanında çalışanların en çok ilgilendikleri konu, bir toplumda nüfusun ulaşabileceği en yararlı büyüklüğün ne olduğudur. Dünya üzerinde iyi bir hayat standardı ile en fazla ne kadar insan yaşayabilir? Buna göre işgücü başına verimin en yüksek olduğu nüfus düzeyi, optimum nüfus düzeyi olarak tanımlanmıştır.

Optimum nüfus; genel bir ifadeyle, nüfus büyüklüğü ve artışının, üretimi belirleyen çeşitli ekonomik faktörler üzerindeki etkisi göz önünde tutularak, nüfus başına en yüksek verimin alınabileceği miktardır. Buna göre kaynaklar sabit tutulduğunda; nüfus miktarı optimum seviyenin üzerinde seyrederken, kişi başına düşen gelir azalacak, optimum seviyede ise, kişi başına düşen milli gelir artacak dolayısıyla refah seviyesi yükselecektir. Dünya üzerinde yer alan pek çok devlet düşünüldüğünde, kişilere, görüşlere ve kabul edilen kriterlere göre çeşitli optimumların olduğu kabul edilir. Diğer taraftan yalnız ekonomik bakımdan değil, askeri ve idari bakımdan da optimum şartlar değerlendirilmelidir. Optimum şartlar ise doğru nüfus politikalarının uygulanmasıyla sağlanabilir.

Gerek dünyada gerekse ülkemizde bilinçsiz kullanımla birlikte topraklar kirlenmekte, alınan verim düşmekte, tarımsal alanlar daralmakta, küresel problemler nedeniyle sular kirlenmekte ve sulamaya yönelik ihtiyaç giderek artmaktadır. Çevre kirliliğine bağlı olarak hava kirliliği gündeme gelmektedir. Ayrıca enerji alanında alternatif kaynaklar dışındaki fosil kaynaklar hızlı tüketim sebebiyle yavaş yavaş tükenme yoluna girmiştir. Artan nüfus bu problemleri meydana getirmiştir. Ortaya çıkan bu sorunlar uygulanacak nüfus politikalarıyla hafifletilecek ve daha düzenli bir nüfus yapısı oluşacaktır. Bu bağlamda ülkemizdeki sorunlar dikkate alınarak siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel yönde sürdürülebilir bir nüfus politikası belirlenmelidir.

Doğru nüfus politikaları uygulanmaz, hedeflenen sonuçlara ulaşmada sıkıntı çıkar ve olumsuz sonuçların yaşanması kaçınılmaz olur.

Nüfus politikaları belirlenirken ülkelerin sosyo-kültürel özellikleri dikkate alınarak nüfusun coğrafi dağılımı ve nüfusun yapısı iyi analiz

edilmelidir. Bu değerlendirmeler yapılırken elde edilmesi beklenen sonuçların geri dönüşü uzun zaman alabilir.

İstikrar, uygulanan nüfus politikasında başarıyı getirir. Bu sebeple amacına uygun yürüyen politikaları siyasi oyunlara alet edilmeden yürütülmelidir.

Ülkemiz hem bulunduğu coğrafi mevki ve hem de sosyo-ekonomik yapısı itibariyle cumhuriyet öncesi ve sonrası farklı karakterler kazanmıştır. 1950 sonrası ise daha farklı bir karaktere bürünmüş, geçen her on yıl ülkemizde gerçekleştirilmesi düşünülen planlarının yönü olumlu olmuştur. Ülkemiz için sosyo-ekonomik ve kültürel yapıda meydana gelen değişimlere bağlı olarak sürdürülebilir plan ve çalışmalar önemli olacak, hedeflenen politikalar anlam kazanacaktır.

KAYNAKLAR

- Akova, B. S., 2009, Doğu Akdeniz Kıyılarında Nüfus, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Baykan, F., 1973, Teori ve Politika Açısından Nüfus Politikaları Kontrolü, H.Ü.N.E.E. Dokümantasyon Merkezi, Ankara.
- Cipolla, C. M., 1980, The Economic History of Population (Çeviren: Mehmet
- Sırrı Zengin, Ekonomi ve Nüfus), Tur Yayınları, İstanbul.
- Doğan, M., 2009, "Demographic Movements in the Township of Büyükçekmece.", Management and Education Academic Journal, Vol.5, No: 2, 66-75 pp., Bulgaristan
- Doğan, M., 2009, "Socio- Economic Structure of the Population in Yalova.", Management and Education Academic Journal, Vol.5, No: 2, 76-84 pp., Bulgaristan.
- Doğan, S. Ö., 2009, "Nüfus Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Silivri", Marmara Üniversitesi Marmara Coğrafya Dergisi, S: 20, S: 1-19, İstanbul.

- Doğanay, H., 1997, Türkiye Beşeri Coğrafyası, Milli eğitim Bakanlığı Yayınları: 2982, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 877, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- Genel Nüfus Tespiti: İdari Bölünüş 1997, Population count: Administrative division / Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
- Genel Nüfus Sayımı, 2000, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
- Güriz, A., 1975, Türkiye’de Nüfus Politikası ve Hukuk Düzeni, Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları No: 2, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Işık, Ş., 1999, “İzmir’e Yönelik Göçlerin Coğrafi Boyutları”, Türk Coğrafya Dergisi, S: 34, S: 383-406, İstanbul.
- Karal, E.Z., 1943, Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara.
- Köse, A.,- Arı, Y., 2005 “ İnsan çevre Etkileşimini Yorumlamada Yeni Bir Alternatif: Kültürel Coğrafya”, Ulusal Coğrafya Kongresi (Prof. Dr. İsmail Yalçınlar Anısına), S:51-59, İstanbul.
- Mutluer, M., 2003, Uluslararası Göçler ve Türkiye, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Pierre G., 1991, Nüfus coğrafyası / Pierre George; çeviren Tanju Gökçöl, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Sergün, Ü., 1992, Yeryüzünün Nüfuslanması Sürecinde Gelişme Evreleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi, Sayı: 3, S:27-36, İstanbul.
- Tanoğlu, A., 1969, Nüfus ve Yerleşme, İstanbul Üniversitesi Edebiyat fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, Cilt I, İstanbul.
- Tanoğlu, A., 1952-1953, “Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi”, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt:14, S:129-161, İstanbul.
- Tıraş, M., 1997, “Yusufeli’de Nüfus Hareketleri”, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Dergisi, S: 24, S: 159-178, Erzurum.

TÜRKİYE'DE UYGULANAN NÜFUS POLİTİKALARINA GENEL BAKIŞ

TUİK, 2008, Genel Nüfus Sayımları, Ankara.

Tümertekin, E., 1994, Beşeri Coğrafyaya Giriş, İ.Ü. İletişim Fakültesi Basımevi, İstanbul.

Tümertekin, E.- Özgüç, N., 2005, Ekonomik Coğrafya Kalkınma ve Küreselleşme, Çantay Kitabevi, İstanbul.

Tuncer, B., 1976, Ekonomik Gelişme ve Nüfus, Ankara.

www.tuik.gov.tr